

روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک^۱

روح‌اله اسلامی^۲

چکیده

تحقیق و پژوهش با فرضیه آغاز می‌گردد، سپس توسط اسناد به واقعیت ارجاع داده می‌شود و اعتبار علمی آن مورد پذیرش قرار می‌گیرد. اسناد دیپلماتیک و سیاسی از سهم والایی در اعتبار علمی یک تحلیل سیاسی برخوردارند. اسنادی از گذشته که شامل گزارشات، معاهدات، قراردادهای و خاطراتی است که اغلب توسط نمایندگان سیاسی و دیپلماتیک کشورها نوشته می‌شوند. اکنون پرسش نوشتار حاضر این است که با استفاده از چه روش‌هایی می‌توان یک سند را تحلیل کرد؟ در علم سیاست چه روش‌هایی وجود دارد که با توجه به اهداف پژوهشگر از ارجاع به سند بتوان از آن روش خاص استفاده کرد؟ این نوشتار در پی آن است که با تکیه بر ماهیت سند، دغدغه پژوهشگر و از همه مهم‌تر تحلیل سند از سطوح توصیفی، تحلیلی، انتقادی، ارزیابی و ارائه راهکار به معرفی روش‌هایی پردازد که جنبه‌ای کاربردی در تحلیل اسناد دیپلماتیک دارند. مقاله در ابتدا به ویژگی‌های روش و ضرورت به کار بردن آن در تحلیل اسناد سیاسی می‌پردازد و در ادامه چهار روش کلان تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک به نام روش‌های هرمنوتیکی، پدیدارشناسی، تحلیل گفتمان و هنجاری به همراه رویکردهای درونی و کاربردی آن را مورد بررسی قرار می‌دهد تا پژوهشگران علوم سیاسی و تاریخ بتوانند بنا بر دغدغه‌های توصیفی، دسته بندی، رویکردهای پارادایمی، سازه‌ای و هویتی، انتقادی و گزندتئوری از روش مورد نیاز و کاربردی در تحلیل اسناد بهره‌مند شوند.

واژگان کلیدی: اسناد دیپلماتیک، روش‌شناسی، تحلیل اسناد، رویدادهای تاریخی.

۱- تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۵/۲۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۶/۲۳

۲- دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی و عضو باشگاه پژوهشگران جوان- کارشناس مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه hafez.eslami@gmail.com

مقدمه

متون سیاسی به منظور تحلیل رویدادها و وقایع برای اینکه علمی قلمداد شوند، باید الزاماتی داشته باشند. در رجوع به سند سیاسی پیش فرض بر این است که چون به واقعیت استناد داده می‌شود، بسیاری از مسیر علمی بودن پیموده شده است. سندها ارزشمندترین دلایل برای تحلیل تاریخ به شمار می‌روند. آنچه در تحلیل سیاسی برای گرفتن اعتبار علمی اهمیت دارد، داشتن سؤال و فرضیه مشخص، بویژه فرضیه‌های اولیه است. (Macnabb, 2010: 30) در گام بعدی فاصله گرفتن از موضوع و رویکرد بیرونی-بی طرف برای مطالعه سوژه می‌تواند، رویه‌ها و توالی‌های حاکم را بهتر شناسایی کند. به علت اینکه اغلب داده‌های آزمایشگاهی تحلیل سیاسی، اعم از بازی‌های قدرت داخلی و خارجی در گذشته اتفاق افتاده است. اسناد سیاسی و دیپلماتیک دارای اهمیت بسیاری هستند؛ چرا که می‌توانند فرضیه‌های قیاسی، شهودی و تخیلات خلاقانه پژوهشگران را در محیط واقعی سیاست به آزمون بگذارند و نشان دهند که انتقاد، ارزیابی، تحلیل و ارائه راهکار تا چه حد می‌تواند آرمان‌ها را در مقابل واقعیت‌ها سربلند نشان دهد و در چه جاهایی مصلحت و سنگینی واقعیت، ایده‌آل‌های ذهنی را فرو می‌نشانند و فرضیه‌ها را به تجدیدنظرطلبی می‌اندازد. (Grigsby, 2009: 32)

پژوهشگر تاریخ، علم سیاست و روابط بین‌الملل اغلب بیرون از تاریخ می‌ایستند و قصدش بر آن است که به بررسی کار سفیران، نمایندگان رسمی کشورها و مقامات سیاسی بپردازد و اسناد سیاسی و دیپلماتیک از قبیل معاهدات، گزارش‌ها، قراردادهای مذاکرات و خاطرات را در حیطه کاری خود قرار دهد. (Berridge, 2001: 63) پرسش این است که محقق چگونه باید متن را به صدا درآورد به نحوی که برای روزگار خود حرفی داشته باشد و بتواند آن را به شیوه علمی مورد ارزیابی قرار دهد؟ آیا می‌توان یک سند دیپلماتیک را توصیف کرد، در عین حال با رویکرد هنجاری و ارزشی آن را به نقد کشید؟ آیا می‌توان به توصیف عمیق و واکاوی روانکاوانه آن پرداخت و از سوی دیگر به تبیین آن نیز اهمیت داد و عوامل نگارش و شکل‌گیری آن را مورد تحلیل قرار داد؟ آیا در بررسی یک سند سیاسی می‌توان به ارائه راهکار پرداخت؟ این نوشتار در پی پاسخ به این پرسش‌هاست و قصد نویسنده آن است که با واکاوی روش‌های رایج در علم سیاست برای تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک نشان دهد با تکیه بر جایگاه، اهداف و رویکردهای پژوهشگر به سند سیاسی، آیا روش‌هایی وجود دارد که با توجه به زمان،

۳ روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک

مکان، هدف و میزان تطابق بتوان از آنها استفاده کرد؟ پرسش این است که الزامات داشتن روش‌شناسی در تحلیل اسناد دیپلماتیک چیست؟ در بیان اهمیت و زیربنا بودن روش‌شناسی در تحلیل سیاسی باید اذعان کرد که روش‌شناسی باعث می‌شود در تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک، محقق دچار تناقض‌گویی نشود. تناقض به این معناست که نویسنده گاه در بررسی سند علل را به عوامل روانی، فرهنگی و خلق و خوی خالق سند ربط می‌دهد و در پایان نیز به عوامل ساختاری اشاره می‌کند. روش، یکدستی تحلیل ایجاد می‌کند و با پایبند کردن پژوهشگر به یکی از سبک‌های عینی، ذهنی، ساختاری و کارگزاری او را از هرج و مرج تحلیل‌های پراکنده دور می‌سازد. روش‌شناسی از سوی دیگر باعث می‌شود تحلیل متون سیاسی از شکل گذشته و اصیل تاریخی خود خارج شوند و با کاربردی شدن در تحلیل‌های کنونی، راهکارهای عملی فراروی سیاستمداران قرار دهند تا گذشته برای اکنون سودمند باشد. به این شکل است که اسناد تاریخی و سیاسی می‌توانند از قالب‌های سنت ناخودآگاهی خارج شوند و تبدیل به منطق خودآگاهی شوند که بر روی آن مطالعه انتقادی و علمی شده است. روش‌شناسی تحلیل را از شیوه‌های غیر آکادمیک مانند تحلیل‌های جهت‌دار روشنفکرانه و خاطره نویسی دور می‌کند و به سمت تحلیل منظم و رویه‌دار حرکت می‌دهد. هر یک از روش‌های تحلیل اسناد سیاسی دارای نمونه کارهای عالی در رویکردهای درونی هرمنوتیکی، تحلیل گفتمان، پدیدارشناسی و روش‌های هنجاری است که به محقق الگو می‌دهد تا بر اساس آن از تجربیات قرن‌ها اندیشه و بررسی موضوع سیاسی و تاریخی بهره‌گیرد. روش‌شناسی باعث می‌شود محقق کمبود واژه نیاورد، چرا که هر الگوی فکری از واژگانی تشکیل شده است و به نویسنده کمک می‌کند با جامعه علمی ارتباط بهتری برقرار کند و از تجربیات و دستاوردهایی که مورد اجماع فکری قرار گرفته‌اند، استفاده کند. به همین ترتیب سایر روش‌ها، رویکردهای درونی و متفکران، واژگان تحلیل علمی بسیار دقیقی در اختیار پژوهشگر اسناد دیپلماتیک قرار می‌دهند که بدون استفاده از آنها متن به نوشته‌ای اشتباه، ژورنالی، خام و ساده تبدیل می‌گردد.

روش‌شناسی سطوح تحلیل و جایگاه نویسنده را مشخص می‌کند. در تحلیل اسناد سیاسی یکی از اصلی‌ترین کارها این است که پژوهشگر مشخص کند سطح تحلیل او در کجا قرار دارد؟ بر این اساس، برای توصیف متن، بهترین روش هرمنوتیک است، برای سنجش سند دیپلماتیک در ارتباط با فرهنگ و سازه‌های جمعی، می‌تواند از

پدیدارشناسی استفاده کند. اگر بخواهد به نقد و ارزیابی و ارائه راهکار بپردازد، بهترین روش تحلیل‌های انتقادی و هنجاری و در برخی مواقع تحلیل گفتمان است. به این ترتیب روش‌شناسی چون عینکی برای پژوهشگر عمل می‌کند که اسناد سیاسی را در ساختاری منسجم، علمی و مشخص شده قرار می‌دهد. سرانجام اینکه روش‌شناسی علاوه بر جهت دادن ظاهری و محتوایی و در اختیار قرار دادن واژگان، فرمول‌های مشخصی را برای چیدمان فرضیه در اختیار تحلیلگر اسناد سیاسی قرار می‌دهد. اینکه شرایط قراردادهای چگونه است؟ چرا کشوری درجات عقب افتادگی و پیشرفت را طی کرد؟ عوامل سقوط سلسله‌ها، عوامل زوال و انحطاط اقتصادی و سیاسی، چینه‌ساختار بین‌الملل، نحوه شکل‌گیری احتمالی رابطه مرکز و پیرامون، شمال و جنوب و سایر پرسش‌ها و فرضیه‌ها که می‌توانند به کمک تحلیل اسناد بیابند در فرمول‌های علمی منتج از روش‌شناسی‌های کمی و کیفی علم سیاست وجود دارند. آخرین درجه استاندارد علمی ارائه فرمول و قانده علمی است که باعث می‌شود سطح توصیفی تحلیل اسناد به سطوح ارزیابی و راهکار تطابق پیدا کند و روش‌شناسی این امکان را قدرتمندتر شکل می‌دهد. (Mokken, 1971: 73-78)

روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک

روش تحلیل اسناد	سطح تحلیل	رویکردهای درونی	متفکران شاخص	کاربرد در تحلیل اسناد دیپلماتیک
هرمنوتیک	توصیف و تحلیل	نیت محور / ناخودآگاه / متن محور / دیالکتیکی	وبر، اسکینر	شرایط عینی، تاریخ متن، زمان و مکان، پشت اسناد چیست؟ چه می‌گویند و چرا؟
پدیدارشناسی	توصیف و تحلیل عمیق	پارادایم / سازه انگاری	هایدگر، ونت	شرایط ذهنی، فرهنگی و سازه‌ای حاکم بر اسناد چیست؟ نوعی جبر هویتی و فرهنگی
تحلیل گفتمان	طبقه‌بندی و انتقاد	تبارشناسی / شالوده‌شکنی / دیرینه‌شناسی	فوکو، آلتوسر	مفصل‌بندی، تحلیل تباری و دیرینه‌ای، دال مرکزی اسناد انتقاد رادیکال
هنجاری	ارزیابی، انتقاد و راهکار	واقع‌گرا / آرمان‌گرا / انتقادی / فمینیسم / مذهبی	والتر، هابرماس	ارزیابی و نقد مبتنی بر اینکه چه می‌شد که بهتر می‌شد؟ کدام عناصر و شاخص‌های سند براساس استانداردهای هنجاری نیست.

۱. روش‌شناسی هرمنوتیک

روش‌شناسی هرمنوتیک در تحلیل اسناد وظیفه دارد که معنای حقیقی و درست متن را به مخاطب برساند. اسناد در گذشته شکل گرفته‌اند و دارای مناسبات قدرت و انگیزه‌هایی هستند که در دوران خود سند را معنی‌دار می‌کرده است. اکنون در شرایطی که بسیاری از عوامل سازنده و پشت پرده سند وجود ندارد، ممکن است قصد و غرض‌های مفسرین سند را بر اساس دغدغه‌های خود تحلیل کنند و هرمنوتیک وظیفه‌اش بازگرداندن معنی اصلی به متن است. (Meredith, 2005: 13) این روش ابتدا در مقابله با روش‌های علوم طبیعی که در حال شایع شدن در علوم انسانی بودند، در شاخه‌هایی مانند تفسیر متون مذهبی، ادبی و بعدها انسانی رواج پیدا کرد و با استفاده از پیش فرض‌های جامعه‌شناسی تفهیمی و فلسفه‌های نیت محورانه، متون گوناگون را کشف معنی کردند. هرمنوتیک در تحلیل سند اغلب روشی کیفی است که به ذوق پژوهشگر و خلاقیت او بستگی دارد و به دنبال آن است که با استفاده از عناصر بیرونی مانند تاریخ، زمان، مکان، نیت نویسنده و عوامل مخفی (Davey, 2006: 8) تحلیل سند دیپلماتیک را به سمتی بکشانند که نشان دهد آن سند در زمان خود دارای چه اهمیتی بوده است؟ چگونه ایجاد شده است؟ کارویژه آن چیست؟ و عناصر زبانی و گزاره‌های سند سیاسی در متن تاریخی خود چه معنایی داشته است؟

هرمنوتیک مؤلف محور: یکی از ابتدایی‌ترین رویکردهای درونی هرمنوتیک مربوط به تفسیر مؤلفان سند دیپلماتیک است. پیش‌فرض هرمنوتیک این است که جهان به صورت متن و گزاره قابل تحلیل است. در بررسی اسناد سیاسی نیز کاملاً مشخص است، با متونی سر و کار داریم که دارای خالق و مؤلف هستند. اغلب سیاستمداران، سفیران و نمایندگان رسمی کشورها در محیط بین‌الملل، خالقان اسناد سیاسی و دیپلماتیک هستند و یکی از بهترین راه‌های تحلیل اسناد این است که به زندگی، محیط اجتماعی و نیت خالقان سند پرداخته شود. اینکه نویسنده سند دیپلماتیک چه کسانی بوده‌اند، بسیار در فهم سند اثرگذار است. برای این منظور دانستن زندگینامه امیرکبیر، قائم مقام، آقاخان نوری، عباس میرزا و ناصرالدین شاه، ما را در تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک دوره قاجار یاری می‌رساند. یا اینکه اگر زندگینامه و نیت‌های درونی قوام را بدانیم؛ عهدنامه او با سادچیکف و بازگرداندن آذربایجان به ایران در سال ۱۳۲۴ش. بهتر تحلیل می‌شود. برای فهم اسناد تاریخی و

سیاسی باید زندگی خانوادگی، نحوه تربیت، آموزش و پایگاه طبقاتی خالقان اسناد مورد مطالعه قرار گیرد و به این طریق فهم اسناد سیاسی در قلمرو نیت‌های سیاستمداران و بازیگران آن عصر متبلور می‌شود. نوشته‌ها و عبارات با داشتن وزنه حقوقی، ادبی و سیاسی به ظاهر حقایق را روشن نمی‌سازند، اما اگر زندگینامه خالقان و بازیگران پشت پرده اسناد مورد مطالعه قرار گیرد با استفاده از مصاحبه‌های عمیق می‌توان حضور منافع فردی، ملی و جهانی را در پشت اسناد سیاسی به وضوح مشاهده کرد که ناشی از نیت‌مندی کنشگران سیاسی در تنظیم اسناد دیپلماتیک است.

هرمنوتیک متن محور: گاهی پژوهشگر اسناد سیاسی، چندان به متن و نیت‌مندی مؤلف و خالق آن کاری ندارد، بلکه به دنبال یافتن عناصر و عوامل زمانی و مکانی در تاریخ و جغرافیا است که باعث شده است بازیگران دیپلماتیک به صورت جبری، تن به قضا و قدر ساختاری بدهند که خودشان نیز راضی نیستند. روش متن محور اعتقاد دارد که بسیاری از اسناد سیاسی نتیجه خواست بازیگران و خالقان حاضر در صحنه نبوده است، بلکه در بسیاری از مواقع، بازیگران مجری خواست قدرت‌های گوناگونی هستند که کارگزار آن به شمار می‌روند. (Gadamer, 1979: 3-18) بویژه در کشورهای جهان سوم و در حال توسعه تحلیل اسناد سیاسی باید مبتنی بر شرایط متن استبداد و ساختار منطقه‌ای و بین‌المللی باشد؛ چرا که کارگزاران سیاست خارجی با منطق عدم قطعیت و عصبیت محور حاکمان خود و همین‌طور فشارهای یک‌جانبه محیط منطقه و بین‌المللی به تنظیم معاهدات و قراردادهای بین‌المللی می‌پردازند و به همین منظور در تحلیل سند، دانستن زندگینامه و نیت بازیگران سیاست خارجه تحلیل درستی از اسناد دیپلماتیک به دست نمی‌دهد. گذار از مؤلف و رسیدن به شرایط تاریخی و بازی‌های قدرت به تحلیلگر فهم درستی از تحلیل اسناد می‌دهد. (Vollmer, 2006: 267) به عنوان مثال: برای فهم قرارداد الجزایر یا قطعنامه ۵۹۸ باید به منافع قدرت‌های فرامنطقه‌ای در خاورمیانه، مناسبات ایران و عراق در زمان پهلوی و دوران جمهوری اسلامی ایران با رژیم بعث، قدرت نیروی هوایی ایران، ایدئولوژی ملی‌گرایی و سوسیالیستی صدام، انقلاب اسلامی و برآمدن اسلام سیاسی، گروگان‌گیری و بحران ارتباط ایران با غرب اشاره کرد که در فهم این قراردادها اثر فراوانی دارد. بنابراین برای فهم اسناد سیاسی و دیپلماتیک باید به تاریخ و شرایط زمانی و مکانی که به صورت جبری و ساختاری اسناد را شکل داده‌اند، اشاره گردد.

۲ روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک

هرمنوتیک دیالکتیک: به اعتقاد بسیاری از پژوهشگران، هرمنوتیک در ابتدا برای تحلیل متون سیاسی به منظور رسانیدن حقایق و کشف معنای درست بود، اما هر دو رویکرد «نیت محور» و «متن محور» برخلاف پیش‌فرض‌های اولیه حرکت کردند. اگر پژوهشگر اسناد تمام دغدغه خود را بر نیت نویسنده و تحلیل مؤلف «محور سند» استوار نماید، باعث می‌شود که درکی ظاهری، تاریخی و خام از گذشته به دست آورد که مرده است و ربطی به اکنون ندارد. اگر شرایط تاریخی و زمان و مکانی را در تحلیل اسناد برجسته نماید، اسناد سیاسی به متونی نادر تبدیل می‌شوند که هیچ حکمی از آنها بر نمی‌خیزد، چرا که هر متن مولود شرایط ایجاد شونده خود است و هیچ قانون علمی بر آن حاکم نیست. در پی این نسبیّت محوری بود که کوئنتین اسکینر توانست هرمنوتیک میانه خود را ارائه نماید که دیالکتیکی از عوامل تاریخی و نیت مؤلف بود. اسکینر در مورد اندیشه سیاسی و متون به جای مانده از ماکیاول سفیر و متفکر ایتالیایی سعی کرد که (Skinner, 1981: 3-22) دیالکتیک شرایط تاریخی و نیت را در آثار او با استانداردی از عقلانیت تداوم یافته نشان دهد. هرمنوتیک دیالکتیکی به این معناست که در تحلیل اسناد دیپلماتیک باید هم شرایط تاریخی و هم نیت‌های مؤلف و خود سند را در نظر گرفت. در صورت فهم شرایط تاریخی به خوبی می‌توان کنش و فکر سیاستمداران را تحلیل کرد که آیا اسنادی که از آنها به جای مانده است نشان دهنده این است که خالقان سند توانسته‌اند از دیالکتیک آرمان‌های ذهنی و واقعیت موفق سربرآورند و به نحوی محیط را رام خود سازند. (Davey, 2006: 79) به عنوان مثال در اسناد به جای مانده از ملی‌شدن نفت، روش دیالکتیکی چنین است که باید دیالکتیک ساختار بین‌الملل، پیشنهادات بانک جهانی، اقدامات دربار، احزاب، طبقات و اصناف و از سوی دیگر رویه‌های سیاسی و اقتصادی دکتر مصدق را بررسی کرد و با کنار هم گذاشتن ساختار داخلی و خارجی ایران و همین‌طور اقدامات و نیت‌های او به تحلیل اسناد و مدارک سیاسی، تاریخی و دیپلماتیک دوره ملی شدن نفت پرداخت. نیت مؤلف و گزاره‌های اسناد از یک‌سو و تاریخ از سوی دیگر، نمی‌توانند پیش فرض روش هرمنوتیک را دنبال کنند؛ در حالی که دیالکتیک این دو می‌تواند استانداردهای عقلانی را ایجاد نماید که تحلیلگر را قادر سازد هم متن را به صورت زنده توصیف نماید و هم در مورد آن ارزیابی و قضاوت کند.

هرمنوتیک روانکاوانه: رویکرد دیگری که در روش هرمنوتیک وجود دارد به خود سند، کلمات و اصطلاحات اشاره می‌کند و قصد دارد فارغ از تاریخ و نیت مؤلف به شناسایی ارتباط میان واژگان و گزاره‌ها بپردازد. از منظر تحلیل هرمنوتیک روانکاوانه می‌توان با شناخت زبان و ویژگی‌های صورتی گزاره‌های به کار رفته؛ مناسبات اجتماعی، سیاسی و بسیاری از امور جامعه را مورد شناسایی قرارداد. (Meredith, 2005: 41,80)

زبان شکلی جمعی و جبری دارد، به نحوی که با مطالعه ساختار و شاکله‌های هویتی آن می‌توان به راحتی بسیاری از قواعد زندگی جمعی و روابط قدرت را تحلیل کرد. به عنوان مثال در تحلیل خاطرات ناصرالدین شاه، خاطرات اعتمادالسلطنه و سفرنامه صدرالسلطنه نوری اولین سفیر ایران در آمریکا به خوبی با روش هرمنوتیک روانکاوانه می‌توان دریافت کرد که ساختار زبانی آنها مذهبی، استبدادی، مونولوگ، اشرافی و پدرسالارانه است.

در اسناد سیاسی ایران، واژگان از طبقه اشراف و دربار صادر شده است و در اغلب آنها نویسندگان از بالا به پایین به صورت مونولوگ و بدون نظر گرفتن رعیت نوشته شده‌اند. ساختار زبانی به شدت استبدادی است؛ به نحوی که هیچ جمله‌ای بدون توجه به شاه و تملق در برابر او نوشته نمی‌شود و این امر حتی در سندهای رسمی سفیران و نمایندگان خارجی نیز دیده می‌شود. از سوی دیگر به این علت که تا اواخر سقوط قاجارها جهان زیست سیاسی (Gadamer, 1979: 183) ایران در متافیزیک فقه شیعه جریان داشت، اغلب واژگان حقوقی و سیاسی اسناد محتوای مذهبی دارند. پدرسالاری و غایب بودن زنان و دغدغه‌های آنان نیز در اسناد سیاسی پیش از مشروطه به راحتی قابل مشاهده است. به این ترتیب با استفاده از رویکرد هرمنوتیک روانکاوانه، می‌توان بسیاری از ویژگی‌هایی را که در پشت واژگان و گزاره‌های اسناد وجود دارد و به صورت ناخودآگاهی در سطوح مختلف زبانی به جریان می‌افتاده است و در اسناد متبلور می‌شده است را شناسایی کرد.

رویکرد هرمنوتیک به سطح تحلیل اسناد در شکل متنی و زبانی می‌پردازد و قصد دارد با توجه به نیت سفیران و بازیگران سیاسی، گزاره‌های متن و واژگان کلیدی ناخودآگاهی و نیز شرایط تاریخی، زمانی و مکانی به فهم صحیح اسناد دیپلماتیک کمک کند.

۲. روش‌شناسی پدیدارشناسی

پدیدارشناسی روشی کیفی است که به دنبال کشف تبلور پدیدارها، سازه‌ها و هویت‌های فرهنگی است. این روش توسط مارتین هایدگر و ادموند هوسرل پایه‌گذاری شد و پژوهش‌های آنان در نقد روش پوزیتیویسم و پارادایم‌های کشف حقیقت به زبان مکانیک، ریاضیات مدرن و فرمول‌های علوم طبیعی بود که باعث گردید (Findlay, 2002: 15-16) پدیدارشناسی مورد اجماع محققان قرار گیرد. پدیدارشناسان هستی را مقدم بر اندیشه می‌دانند و این شعار بنیادین که «من می‌اندیشم پس هستم» را قبول ندارند و به جای آن می‌گویند: «من می‌اندیشم پس اندیشه وجود دارد». به دنبال تقدم هستی شکل‌های مختلف اندیشه و معنادارسازی بروز پیدا می‌کند و کار پدیدارشناسان شناخت پس‌زمینه‌های هویتی، زبانی و سازه‌ای است که نشانه‌ها و نمادهای مختلف را به پس‌زمینه‌های فرهنگی ارتباط می‌دهند و بر این اعتقادند که رفتارهای انسان دارای معنی‌هایی هستند که این معنی‌ها در طول تاریخ به صورت جهان زیست‌های بدیهی انگاشته شده در سنت به ارث رسیده است. همه متون در قصدیت‌هایی فرو رفته‌اند که این قصدیت‌ها با توجه به رویه‌های جبری زبان و اجبارهای عرفی و فرهنگی قابل تفسیر هستند.

جبر فرهنگی، واژگان را معنادار می‌سازد و با تحمیل کردن زبان خود به متن آن را خودی می‌سازد. به راحتی نمی‌توان تفسیر اسناد سیاسی را در غایت‌های توصیفی و علی به شرایط اقتصادی و اجتماعی ربط داد، بلکه باید پدیدارهای فرهنگی و اندیشه‌ای را که متن در آن شکل گرفته است، مورد بررسی قرار داد و واژگان و کلمات را با نوعی جبر فرهنگی تفسیر کرد. پدیدارشناسی بدیهیات پذیرفته شده را دوباره به صورت جدا، اما در کلیت سبک‌های زندگی مورد بازگویی قرار می‌دهد و به این طریق با استفاده از ترسیم شیوه‌های غالب فکر کردن در یک دوره، الگوهایی پدیداری برای تفسیر اسناد دیپلماتیک را فراهم می‌سازد. برای اینکه پدیدارشناسی شیوه‌ای ملموس پیدا کند، می‌توان از واژه پارادایم استفاده کرد. پارادایم نوعی اجماع اندیشه‌ای گزاره‌های مسلم و بدیهی پنداشته شده در هر عصر توسط دانشمندان و برجستگان فکری است که ربطی به حقیقت ندارد و متناسب با تکنولوژی و انقلاب‌های روشی بوجود می‌آید، به ناگاه ایجاد می‌شوند و به صورت ناگهانی نیز محو می‌شوند. پارادایم‌ها، رویه‌ای خطی و یا زوالی در فلسفه تاریخ ندارند، بلکه همانند برج‌های ماسه‌ای کودکان بر لب دریا هستند

که امواج واقعیات و پیشرفت تکنولوژی آنها را خراب می‌کند و ما انسان‌ها در هر دوره‌ای متفاوت آنها را بنا می‌کنیم. برای تفسیر پدیدارشناسی اسناد دیپلماتیک نوعی رویه اندیشه‌ای، عمیق و کیفی لازم است که بتواند پس‌زمینه اسناد را با توجه به سنت و پدیده‌های فرهنگی مورد بازاندیشی قرار دهد. در پدیدارهای دیپلماتیک و تاریخ تحولات بین‌الملل به لحاظ زبان‌شناسی و سنت نوشتاری سه دوره را می‌توان از یکدیگر تمایز داد. این سه دوره بر اساس دیپلماسی پنهان، دیپلماسی آشکار و دیپلماسی عمومی، سه نوع سند دیپلماتیک و سه زبان متمایز را ایجاد می‌کند که آشنایی با آنها در روابط بین‌الملل باعث می‌شود تحلیل اسناد روندی علمی‌تر به خود بگیرد.

پارادایم ناخودآگاه: متن بسیاری از اسناد و مدارک سیاسی و دیپلماتیک دارای فضای سنتی است. فضای سنتی دارای متافیزیک قدرتمندی است که به لحاظ زبانی در آن الفاظی به کار رفته است که دارای فاصله زبانی با ما است و مکاتبات رسمی و سیاسی دارای محتوای تملق و رویه‌های اشرافی و درباری هستند که ناشی از جاذبه زیاد قدرت مرکزی و ذوب شدن فردانیت‌ها در آن است. به عنوان مثال نامه‌های سفیران، وزیران، وکیلان و نمایندگان ایرانی و خارجی به دربار صفویه و قاجاریه عموماً در جبر فرهنگ سنتی و متافیزیکی قرار دارند که اغلب با زبان اشرافی و پدیدارهای مذهبی و متملقانه خود را شکل می‌دهند. نامه‌ها، گزارش‌ها و حتی قراردادهای و معاهدات دارای محتوای تملق شدید و محتوای زبانی برآمده از صفات اغراق آمیزی هستند که برای در امان ماندن از سیطره استبدادی به کار برده می‌شد و ناشی از سایه خداوند بودن شاه و نماینده او بودن است که البته وابستگی نمایندگان سیاسی و سفیران را نیز به شکل تلویحی می‌رساند. پدیدارهای سنتی به شکل زبان ناخودآگاه به کار می‌روند. تملق، ریاکاری، فقدان امنیت، مالکیت و فردانیت در اسناد دیپلماتیک سنتی موج می‌زند و به این علت که عرف دیپلماتیک این دوران ریشه در فرایندهای قبیله‌ای، خونی، نژادی، درباری، اشرافی، نظامی و روحانی دارد به پارادایم ناخودآگاهی معروف شده است.

ناخودآگاه همان سنت به ارث رسیده و پدیدار دم دستی است که چون وجود خداوند، وجود ماه و وجود خورشید را در عالم یکی می‌داند؛ وجود پادشاه را نیز به صورت بدیهی و ناخودآگاهی یکی می‌داند و همه فردانیت‌ها را در وحدت وجود او جذب شده می‌طلبد. پارادایم ناخودآگاهی برای تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک ایران در

روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک ۱۱

عصر صفوی و قاجاریه کاربرد دارد، چرا که در این دوران ایران تجربه دیپلماسی پنهان و غیر رسمی را داشت و اسناد سیاسی و دیپلماتیک ایران دارای خالقان و بازیگرانی است که استقلال ندارند و اغلب برای اعطای امتیاز جهت تمنیات دربار همایونی و یا اجبارهای خارجی قلم به نگارش اسناد می‌زدند و تحلیلگر امروزی این اسناد، باید جبر فرهنگی ناشی از دیپلماسی سنتی و پنهان آن دوره را در نظر آورد. در پارادایم ناخودآگاهی شرایط عینی خود را بر متن غلبه می‌دهند و بازیگران به راحتی مطیع جبر فرهنگی دوران خود می‌شوند. (Drummond, 2000: 29-59) در برابر این نوع استبداد ایرانی برخی از افراد طبقه متوسط و دیوانیان آداب‌دانی چون ابن مقفع، سعدی، خواجه نظام‌الملک، قائم مقام فراهانی و امیرکبیر در برابر جبر پارادایم ناخودآگاهی ایستادگی کردند و متون بسیار ارزشمندی از خرد ایرانی را در کوره‌راه‌های پیچیده تحولات سیاست داخلی و خارجی خلق کردند که پس از مدتی قربانی روابط قبیله‌ای، خونی، نژادی، اریستوکراسی، استبدادی، اشرافی و درباری دوره خود شدند و کوشش‌هایشان تنها رگه‌ای باریک از عقلانیت ایرانی را به یادگار گذاشت.

پارادایم خودآگاه: تحلیل اسناد سیاسی زمانی که به دوره جدید می‌رسد، زبانش از حالت اسطوره‌ای، کیفی، قیاسی، سنتی و ناخودآگاهی خارج می‌شود. عصری که از فرهنگ شفاهی به فرهنگ چاپی قدم می‌گذارد و مقارن با رواج سواد و گسترش حق رأی به طبقه متوسط است. بتدریج دستگاه وزارت امور خارجه دارای استقلال می‌شود و با ایجاد نهادها، ساختارها، رویه‌های قانونی و مکتوب در وزارتخانه و سفارتخانه‌ها و پدیدارشدن عرف و حقوق بین‌الملل در زمینه روابط، حقوق و سازمان‌های بین‌الملل جو فرهنگی جدیدی در پیدایش اسناد سیاسی بوجود می‌آید. تملق، چاپلوسی، ریاکاری و صفات اشرافی، درباری و استبدادی از حیطه زبان اسناد دیپلماتیک کاسته می‌شود و زبانی علمی و حقوقی حاکم می‌گردد. پیدایش دیپلماسی رسمی و آشکار و افزایش مراودات بین‌المللی باعث می‌شود که زبان دیپلماتیک و سیاست بین‌الملل از شکل اسرارآمیز و جاسوسی خود خارج شده و تبدیل به علمی ضروری و کاملاً ستایش شده گردد. نگاه منطقی و واقع‌گرای دیپلمات‌ها در دوره دیپلماسی آشکار باعث می‌شود که اسناد، گزارش‌ها و معاهدات دیپلماتیک زبانی ساده، حقوقی و علمی به خود بگیرند و از فشار ناشی از متافیزیک دیپلماسی پنهان خارج شوند. پدیدار فرهنگ ناخودآگاهی در عصر جدید رام می‌شود و جای خود را به پارادایم خودآگاهانه‌ای می‌دهد

که به صورت علمی در قالب رشته‌های تخصصی علوم سیاسی مانند روابط بین‌الملل، دیپلماسی، سازمان‌ها و حقوق بین‌الملل مورد واکاوی، اصلاح و بهتر شدن مداوم قرار می‌گیرد. در ایران نیز برای تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک دوره پهلوی باید به پدیدار نمایان شدن دیپلماسی آشکار و رسمی و ایجاد زبان حقوقی و علمی در این مورد توجه داشت؛ هر چند که انقلاب اسلامی ایران نیز روندی تکاملی در مردمی‌بودن، عقلانی، اشرافیت زدایی و اسطوره زدایی از زبان دیپلماتیک به شمار می‌آید. (Thompson, 2000: 133-145) در دوره معاصر با حاشیه‌ای شدن اقلیت‌ها، اقوام، قبایل، زمینداران و در نهایت دربار و اشرافیت رویه‌های پدیداری دیپلماسی خودآگاهی شکل گرفت. ابتدا نام ایران به جای پرشیا وارد اسناد دیپلماتیک گردید، وزارتخانه‌ها و نهادهای سیاست بین‌الملل دارای کادر تخصصی آموزش دیده و قانون مشخص گردید، دانشکده روابط بین‌الملل ایجاد شد و آداب کنسولی و دیپلماتیک آموزش داده و به کار گرفته شد، دیپلمات‌ها لباس مشخص پیدا کردند و برای مهمانی، جشن، عزا، نصب پرچم، ادای احترام، فرستادن سفیر و تنظیم گزارشات زبان و آداب علمی و عرفی پیدا کردند و از شکل هرج و مرج غیرمستقل رها شدند. به این ترتیب تحلیل اسناد دوره پهلوی و جمهوری اسلامی ایران نشانگر پدیدار مکانیکی و خودآگاهی است که باید در تحلیل این اسناد به لحاظ روش رعایت گردد.

سازه‌های عمومی و هویتی: در سال ۱۹۹۰م. در اثر انقلاب تکنولوژی اطلاعات، فضای تحلیل جدیدی برای اسناد سیاسی و دیپلماتیک شکل گرفت. متفکرانی چون کالین هی، ایمانوئل کاستلز، فرانسیس فوکویاما، دیوید هلد و الکساندر ونت در عصر اطلاعات سعی کردند نشان دهند که روابط بین‌الملل دستخوش چه دگرگونی بنیادینی شده است. آنچه در حال اتفاق بود؛ عبور منطق علم سیاست از پدیدار مکانیکی به پدیدار کوانتومی بود. (Castells, 2009: 116-126) اکنون اسناد سیاسی از شکل‌های محرمانه، کاملاً سری و حفاظت شده خارج شدند و به ناگاه به شکلی بسیار وسیع در فضای سایبر منتشر گردیدند. تا پیش از مجازی شدن و سایبری شدن روندهای بازنمایی قدرت، اسناد سیاسی و دیپلماتیک پس از گذشت دهه‌ها با اقدامات بسیار محتاطانه و به صورت قطره‌ای در اختیار پژوهشگران قرار می‌گرفت. در عصر اطلاعات چندرویداد بنیادین شکل گرفت که با بوجود آمدن این رویدادها پژوهشگر علم سیاست و تاریخ

۱۳ روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک

روابط بین‌الملل در پدیدار جدیدی قرار می‌گیرد که باید از روش پدیدارشناسی دیپلماسی عمومی استفاده کند. (Findlay, 2002: 162) (Mueller, 2009: 101-108)

رویداد اول مربوط به تغییر جوهره قدرت از نوع لویاتانی و رسیدن آن به وجوه روزمره‌گی و نرم است. قدرت اکنون نه در ساختارها و نهادهای دولت، که در میان مردم و در زندگی روزمره در حال بازتولید است. اکنون قدرت به افکار عمومی منتقل شده و با توجه به کنشگری‌ای که شهروندان جهانی پیدا کرده‌اند، زبان دیپلماتیک بسیار مردمی و شفاف شده است. به نحوی که دیپلمات‌ها و نمایندگان سیاسی اغلب شیوه مذاکرات، اطلاعات و حتی نتایج آن را از خبرگزاری‌ها، سایت‌ها، وبلاگ‌ها و بویژه شبکه‌های اجتماعی به دست می‌آورند. (Gunaratne, 2005: 12) در زمینه دستیابی به اسناد دست اول، مردم از سیاستمداران جلو افتاده‌اند. برای نمونه می‌توان به سایت ویکی لیکس اشاره کرد که اسناد دیپلماتیک و مذاکرات و گزارش‌های بسیار حساس وزارت امور خارجه آمریکا و سایر کشورها را در عرصه عمومی جهانی پخش کرد. بنابراین تحلیلگران اسناد دیپلماتیک باید با فضا و زبان دیجیتالی آشنا باشند، زیرا بسیاری از وقایع تاریخ بین‌الملل را به خوبی با عکس، فیلم و تحلیل‌های سیاسی می‌توان بازبازی کرد.

رویداد دیگر مربوط به کنش‌مندی شهروندان جهانی در عصر اطلاعات است. ایجاد شبکه‌های سایبری چون: فیس بوک، تویتر و یوتیوب باعث شده است که حلقه‌ای بسیار گسترده و به هم پیوسته از شهروندان مجازی جهانی شکل گیرد که با هویت‌های ملی، مذهبی، انتقادی، پسامدرن، فمینیستی، محیط زیست‌گرا و صلح‌گرا فرایندهای قدرت در سطح بین‌الملل را تحت تاثیر خود قرار می‌دهند. اکنون شهروندان از مصرف‌کنندگی و نگاه به بالایی که تحت انقیاد بوده‌اند نجات پیدا کردند و توانسته‌اند رویه‌های هویتی، سازه‌ای و قدرت نرم بسیار اثرگذاری را در روابط بین‌الملل شکل دهند. (Hocking, 2005: 33-35)

پدیدارشناسی به جبر فرهنگی اشاره دارد. پیش فرض پدیدارشناسی این است که با توجه به دوره فرهنگی و مبانی اندیشه‌گانی ناشی از هست‌مندی انسان‌ها باید به تحلیل اسناد سیاسی دست زد. بر یک دوره تاریخ، فلسفه و اصول قیاسی حاکم بوده است و به همین علت شیوه‌های نگارش اسناد و تنظیم روابط، پنهان و غیررسمی و ناشی از اراده‌های استبدادی بوده است. در یک دوره شیوه روابط و تنظیم معاهدات، مکانیکی و نهادینه شده است و از پیوندهای خونی، نژادی، تباری و قبیله‌ای به سمت

فرایندهای آموزشی و اکتسابی حرکت می‌کند. در مرحله آخر نیز پدیدار حاکم بر اسناد سیاسی مبتنی بر الزامات عصر اطلاعات و قدرت نرم گردیده است که در آن جایگاه افکار عمومی و دیپلماسی عمومی از اهمیت برجسته‌ای برخوردار است. (Zaharna, 2010: 83-88) در روش‌شناسی تحلیل اسناد سیاسی باید به جبر فرهنگی و پدیدارهای حاکم بر اسناد آشنا بود تا بتوان به صورتی صحیح گزاره‌ها و الزامات احکام علمی از اسناد سیاسی را تحلیل کرد.

۳. روش‌شناسی تحلیل گفتمان

تحلیل گفتمان برای دسته بندی، نظم دهی، درآوردن عناصر پنهان اسناد و از همه مهم‌تر برای ایجاد نگرش انتقادی روشی بسیار موثر است. این روش یکی از بهترین رویکردها در نشان دادن رابطه قدرت و دانش و نشان دادن عادت‌واره‌ها در تنظیم اسناد سیاسی است. (Coulthard, 1996) دال مرکزی تحلیل گفتمان شناخت عناصر قدرت برای بازتولید دانش است و ابتکار این روش در این است که قدرت را تنها در دولت و نهادهای سیاسی بررسی نمی‌کند، بلکه در آن زبان، جنسیت، تفاوت‌ها، غیرتها و بسیاری از فرهنگ‌ها، نمادها و گزاره‌ها دارای قدرتی هستند که به صورت سراسری و روزمره در روابط انسان‌ها در جریان هستند و خود را در قالب‌های زبانی در اسناد دیپلماتیک نمایان می‌سازند. این روش با تحقیقات میشل فوکو، ژیل دلوز، فرانسوا لیوتار، لئو آلتوسر و ژان بودریار گره خورده است. بویژه پژوهش‌هایی که این متفکران در تحلیل تاریخ جرم و جزا، حقوق، علوم انسانی، مدارس، پادگان‌ها، زندان‌ها، رسانه‌ها و دانشگاه‌ها انجام دادند و توانستند در هر یک از این متن‌ها شیوه‌های اعمال قدرت و پس از آن تولید دانش را ترسیم نمایند.

روش تحلیل گفتمان برای جمع آوری داده‌های خود و تجزیه و تحلیل آنها از دو روش کمی و کیفی استفاده می‌کند. اما پیش فرض آن ضد فرمول علمی جهانی، جوهرگرا، شالوده‌ای، بنیادین و حقیقت محض است. این روش با تاریخ به صورت گزاره‌هایی توهمی، غیر سلسله‌ای، بدون سیستم و غیرفرآیندی برخورد می‌کند و هرگونه نظم را ناشی از قصد و اراده قدرت می‌نگرد که در نهایت به شکل بازی زبانی متبلور می‌شود.

روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک ۱۵

دیرینه‌شناسی: دیرینه‌شناسی رسیدن به رویکردی در بررسی تاریخ است که قصد دارد سوژه محوری انسان را به عنوان کنشگری غایی و روایتگر به نقد بکشاند تا نشان دهد که تاریخ آن مطالب بدیهی انگاشته شده‌ای نیست که توسط دستگاه‌های فیزیکی و ایدئولوژیک قدرت شکل گرفته‌اند. لویی آلتوسر و میشل فوکو توانستند با قرائت‌های بسیار ساختارگرایانه‌ای که از متون فلسفی، تاریخی، جرم و جزا و حقوق انجام دادند؛ زیربناها و شاکله‌های جبری را در رفتار و اندیشه جمعی انسان‌ها ترسیم نمایند. (Foucault, 2004: 101-119) دیرینه‌شناسی، رویکردی درونی در تحلیل گفتمان است که اغلب گزاره‌های خود را از مبحث قدرت نیچه و اقتصاد مارکس با توجه به بازخوانی‌های قرن بیستمی آلتوسر و فوکو به دست آورده است. پیش فرض بر این است که نمی‌توان به راحتی اسناد تاریخی را باور کرد و با کنار هم قرار دادن آنها نشان داد که گروهی مشروعیت حکمرانی دارند و برتر از دیگران هستند. دیرینه‌شناسان به خوبی نشان می‌دهند که پیروزی‌ها چگونه توان آن را دارند که سند ایجاد نمایند. احزاب برنده، دولت‌های پیروز در جنگ و رئیس‌جمهور منتخب مردم به راحتی اسناد مربوط به روایت آغازین خود را برجسته می‌نمایند.

دیرینه‌شناسی، رویکردی بسیار منتقدانه برای افشای سندسازی دستگاه قدرت است. تهیه اسناد سیاسی و دیپلماتیک حتی اینکه چه مواردی سند باشند و چه مواردی نباشند، کدام‌ها مورد تحلیل قرار بگیرند و کدام‌ها حذف شوند و تمامی اموری که در سندها نیست؛ اما در پدیدار شدن عمومی آنها نقش دارند در رویکرد دیرینه‌شناسی بررسی می‌شوند. این رویکرد به دنبال علت‌هایی غیرانسانی است که به صورت جبری و ضد کنشگری انسان سعی می‌کنند آرزوهای کوتاه مدت دستگاه قدرت را برآورده سازند. اسناد سیاسی اغلب با شیوه‌های نام نهادن، تفسیر و معنادار کردن آنها به عواملی خارج از اراده انسان‌ها مانند زیربنای اقتصادی، مناسبات قدرت و یا ناخودآگاه فردی و جمعی ارتباط پیدا می‌کند. دیرینه‌شناسی بسیار ساختاری و ضد سوژه است و به نوعی سند محسوب می‌شود. به این معنا که علم مستقلی نیست و دانشی در باب علم اسناد سیاسی به حساب می‌آید. روایت اسناد در هر دوره با توجه به توهم‌ها و عقده‌های دولت و عرف روزمره مردم شکل می‌گیرد. دیرینه‌شناسی رویکردی تک‌سویه و کاملاً ساختاری است که نوشته‌ها، گفتگوها و سایر نمونها و بازنمایی‌های مدنی، فرهنگی و بویژه رسانه‌ای را بدیهی قلمداد نمی‌کند و سعی دارد که نوعی گسست، آشوب و بی‌نظمی را

در اندیشه و واقعیت سیاست همراه سازد، به نحوی متفاوت از آنچه تاکنون در جریان زبانی بوده است. بنابراین در تحلیل اسناد سیاسی باید به عوامل ساختاری مانند ناخودآگاه، قدرت و اقتصاد توجه کرد و با بدبینی به همه انسان‌ها نگرست.

تبارشناسی: این رویکرد در دوره میانی زندگی فوکو شکل گرفت و در تحلیل گفتمان از جبرگرایی ضد انسان محوری و ساختارگرایی خارج شد و توانست با ایجاد متن‌های بسیار سیال و نوسانی به مثابه سروده‌شدن، بسیاری از پدیده‌های بدیهی انگاشته را به نقد بکشد. تبارشناسی به این اعتبار رابطه‌ای دوسویه دارد و سعی دارد ارتباط دانش و قدرت را بررسی کند و به این طریق نگرش بدبینانه به متون تبدیل به نگرشی نقادانه می‌شود که در آن گرایش به سمت رهایی وجود دارد. کتاب‌های تولد زندان، تاریخ جنسیت و اراده به دانستن متونی بود که فوکو در آنها روش‌های انتقادی تبارشناسی را به صورت علمی درجه دوم مطرح ساخت؛ به نحوی که به تفسیرها پرداخت و به جای اینکه فهم کند حقیقت چیست؟ به این مطلب اشاره داشت که توره‌های قدرت چگونه حقیقت را می‌سازند و سازوکارهای تکنولوژی قدرت برای به حاشیه کشاندن و برجسته‌کردن یک دال مرکزی چیست. (Rabinow, 1984: 340-370) تبارشناسی در مورد اسناد سیاسی و دیپلماتیک تمرکز زیادی بر قدرت دارد.

بویژه در تحلیل اسناد سیاسی دوره مشروطه اعلامیه‌های علما، فتوای‌های جهاد و تحریم‌ها بسیار کاربرد داشت. اسناد مذهبی سیاسی به خوبی با نگرش تبارشناسی قابلیت تحلیل دارند؛ چرا که به صورت توره‌های قدرت نامرئی نوعی از تکنولوژی قدرت را ایجاد کرده‌اند که در روابط خارجی ایران و کشورهای قدرتمند اثرگذار بوده است. تبارشناسی تنها تمرکز بر قدرت دولتی و رسمی ندارد و اسناد سیاسی و دیپلماتیک ایران از جمله دوره صفویه و قاجاریه وجوه مذهبی بسیار شدیدی دارند و به علت رواج دیپلماسی پنهان می‌توان از مباحث ارتباط قدرت و دانش در تبارشناسی استفاده کرد و تنها به اسناد رسمی وزارتخانه‌ها تأکید نداشت. تکنولوژی قدرت در ایران نوعی حکمرانی بر خود را در واژگانی چون تقوا، ایمان و ارزش‌های شرعی به صورت احکام‌الهی رواج داده‌اند. برای تحلیل اسنادی که به این گونه از تکنولوژی اشاره دارند می‌توان به تبارشناسی پرداخت و نشان داد که چگونه بسیاری از تحولات سیاست داخلی و خارجی ایران ریشه در متافیزیک قدسی و هست‌مندی جغرافیا و تاریخ روحانی دارد که از طریق روش‌های اثبات‌گرا قابل بررسی نیست.

روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک ۱۷

شالوده شکنی و بازنمایی: یکی از رویکردهای تحلیل گفتمان استفاده از پیش فرض‌های شالوده شکنی و نگرش‌هایی است که با بازنمایی سروکار دارند. با استفاده از نظریات و کاربرد پیش فرض‌های متفکرانی چون دریدا، لاکلا موفه و بودریار می‌توان روشی را برای تحلیل اسناد سیاسی و متون دیپلماتیک پیشنهاد کرد که جزو رادیکال‌ترین و منتقدانه‌ترین رویکردهایی است که تاکنون ارائه شده است. شالوده‌شکنی این اعتقاد را دارد که هر متن سیاسی پیرامون یک من شکل گرفته است که خود را مرکز عالم می‌انگارد و با استفاده از واژگانی چون اعتدال، عقلانیت، مصلحت، حقیقت و انسانیت سعی دارد صفات خود را توجیه کند. متون دارای رگه‌های سیاه و سفید هستند. در هر متن یک سو اردوگاه شر، پلیدی، جنون، شیطان صفتی، نابالغی، تاریکی، استبداد و جهالت وجود دارد و در سوی دیگر که معمولاً نویسنده و خالقان متن به آن تعلق دارند، هر چه هست نور و روشنایی است که با اخلاق و تمام صفات انسانی همراه شده است. شالوده‌شکنی نشان می‌دهد که هیچ مبنایی وجود ندارد و انسان‌ها تنها با بازی قدرت در واژگان‌زبانی آرزوهای مهار نشده خود را جلو می‌برند. این رویکرد اعتقاد دارد که هر گونه نظریه هر چند علمی، باعث می‌شود که نویسنده متن دچار جزم‌گرایی شود، چرا که هیچ معیار غیر زبانی برای داوری و استانداردسازی وجود ندارد و تنها بازی‌های قدرت هستند که به همراه بازی‌های زبانی سرنوشت جمعی انسان در جامعه را شکل می‌دهند. با ایجاد عصر اطلاعات و خارج شدن اسناد از شکل بوروکراتیک و چاپی- یعنی وارد شدن به فضای رسانه‌ای سایبری- به خوبی می‌توان کثرت اسنادی را نشان داد که بتدریج اسطوره‌زدایی از آنها نیز به عمل آمده است، انگار در بستری هرمنوتیکی اسناد از متن خود خارج شده‌اند. (Vollmer, 2006: 248) شالوده شکنی مبنایها را کنار می‌زند و اعتقاد به تنوع اسناد دارد و سعی می‌کند بازنمایی‌های رسانه‌ای و سازوکار بازی‌های قدرت را در شکل‌دهی به بازی زبانی نشان دهد و اینکه نباید به صورت جزمی به دنبال حقیقت بود، چرا که حقیقت در کنش ارتباطی و مناسبات غیرقابل پیش‌بینی به دست می‌آید و نمی‌توان وجوه آن را به صورت یک‌جانبه و جدای از آنچه متن خواننده می‌شود مطرح ساخت. در متون تاریخی از جمله متن اندرزنامه خواجه نظام‌الملک به خوبی می‌توان ساختار سیاسی اشعری‌گری نظامیه و دستگاه سلطنت خلافت را در خوارج، قرمطی، مزدکی و باطنی نام نهادن مخالفان فهم کرد. متنی که خواجه خود را در مرکز عالم قرار می‌دهد و با عقلانیت برساخته میانی و معتدلی که برای خود

می‌سازد، هر گونه اقدام خویش را واقع‌گرا و منصفانه می‌داند، حتی اگر قتل ناروای وزیری و یا دادن اموال دولتی به فرزندانش باشد.

کاربردی شدن تحلیل گفتمان: روش تحلیل گفتمان رویه‌ای بسیار منظم و انتقادی برای تقسیم‌بندی اسناد سیاسی و دیپلماتیک دارد. این روش بویژه برای تحلیل اسنادی که در قالب گزارش یا سخنرانی سیاستمداران جمع‌آوری شده است و هر گونه سندی که بتوان آن را به صورت متنی مورد بررسی قرار داد توانایی کاربرد دارد. (Fairclough, 1995: 183-187) نکته مهم در تحلیل گفتمان یافتن هویت مرکزی گوینده و دال مرکزی است که سند دیپلماتیک بر محوریت آن شکل گرفته است. این دال مرکزی می‌تواند منافع ملی، منافع حزبی، منافع اسلامی و منافع کشورهای خارجی باشد و متناسب با آن غیریت‌ها یعنی دشمنان در اطراف دال مرکزی جمع می‌شوند. دال مرکزی شروع به دفاع کردن از خود برای ایجاد تحول مورد نظر می‌نماید و غیرت‌ها را با کنار یکدیگر نشانیدن به صورت دشمن توصیف می‌کند و در این راستا برای رسیدن به هدف از هر گونه ابزار زبانی و یارگیری روایت‌های گوناگون کمک می‌گیرد. (PaulGee, 1999-119-149) مفصل‌بندی و خطوط قرمز مشخص می‌شوند و عناصر قدرتی که پیش‌بینی می‌شود در حال حذف هستند و یا بازندگان آینده‌اند، در حاشیه قرار می‌گیرند و دال مرکزی بر عناصر گفتاری هویت‌های پیروز، صاحب قدرت که اکنون یا در آینده در صحنه حاضر می‌شوند شرط‌بندی کرده و آنها را برجسته می‌کند. هویت‌های سیاسی شکل گرفته و بویژه اهداف مشروع جهت عقلانی جلوه‌دادن قراردادها و اسناد دیپلماتیک به شدت سیال، بی اعتبار، گذرا و در ارتباط کامل با قدرت‌های ریز و درشت می‌شوند. به عنوان مثال می‌توان به اسناد و گزارشات سال‌های ۱۳۱۸ تا ۱۳۲۰ میان ایران، آلمان، آمریکا و انگلستان اشاره کرد که بر اساس اشتباه استراتژیک رضاشاه و نزدیکی گفتمانی که میان خود و نازی‌ها احساس می‌کرد، کشور را به سقوط کشانید و مجموعه متون و دانش‌های وزارت امور خارجه ایران بر محوریت حاشیه‌ای کردن محور آمریکا و انگلیس و برجسته کردن آلمان حرکت کرد که در نهایت شکست بسیار تلخی را تجربه کرد. با استفاده از مفصل‌بندی، نشان دادن هویت‌ها، ترسیم دال مرکزی و ترسیم غیریت‌ها به شکل تحلیل محتوای کمی یا کیفی در تحلیل‌های توصیفی، تفسیری و انتقادی می‌توان روش تحلیل گفتمان را در بررسی اسناد سیاسی و دیپلماتیک کاربردی ساخت. (Fairclough, 1995: 112-118)

۴. روش‌شناسی هنجاری

برخی از روش‌های تحلیل اسناد سیاسی وجود دارد که چندان دغدغه واقعیات را ندارند و تمرکزشان بیشتر بر اعمال کردن قدرت برای تغییر وضع موجود است. به علت رویه‌های باید گونه و عموماً اخلاقی و انتقادی که از زاویه تحلیلگران ناقد وضع موجود در تحلیل اسناد سیاسی به کار می‌رود، آنها بیش از اینکه سعی کنند توصیف یا تفسیر عمیقی از واقعیت ارائه نمایند، سعی دارند به دنبال راهکارهایی باشند که اوضاع را بر اساس تصورات ذهنی‌شان تغییر دهند. وقتی که دغدغه در تحلیل اسناد هنجارها، آرمان‌ها و تصورات ذهنی باشند، گرایش پژوهشگر به سوی رویه‌های تجویزی حرکت می‌کند. اینکه سند سیاسی و دیپلماتیک بر چه اساسی نوشته شده است؟ چه عناصر و عواملی کم دارد؟ نقاط ضعف و قوت آن کدام است؟ چه می‌شد که سند سیاسی بهتر نوشته می‌شد؟ چه استفاده‌ای از اسناد سیاسی مورد بررسی برای زمان معاصر می‌توان انجام داد؟ به این شکل رویه‌های تحلیل هنجاری با توجه به زمینه‌های گزند تئوریک دارای استانداردهایی از عقلانیت سیاسی‌اند که متون را با آن مورد ارزیابی قرار می‌دهند. گزند تئوری‌هایی که بسیار شناخته شده هستند و رویکردی هنجاری به شمار می‌آیند، اسناد را به صورت ابزار تحلیل می‌نگرند. (Macnabb, 2010: 252)

واقع‌گرایی: بسیاری از تحلیلگران متون سیاسی جهت‌گیری هنجاری خود را در تحلیل اسناد دیپلماتیک واقع‌گرایی قرار می‌دهند، چرا که بدیهی‌ترین و پذیرفته‌ترین گزاره‌های عقل سیاسی در محیط بین‌الملل را با خود دارد. اینکه محیط بین‌الملل آنارشی است و قواعد قدرت به صورت بسیار خشنی بر آن حاکم است و تنها قدرت را با قدرت می‌توان رام کرد، (Waltz, 1979: 102-129) اصولی است که هر دیپلمات و سیاستمدار بارها در زندگی‌اش با آن مواجه می‌شود. تنها اصلی که استاندارد عقلانیت سیاسی برای تنظیم قرارداد، معاهده و یا نوشتن گزارش باید مورد توجه قرار دهد، داشتن رویکردی واقع‌گرا و توجه به منافع ملی کشور خود است. پژوهشگران واقع‌گرا اسنادی را که منافع ملی کشور خود را بر هر ابزاری حفظ کرده‌اند و اصول تلخ، اما موجود در روابط بین‌الملل را به رسمیت شناخته‌اند، مورد ارزیابی مثبت قرار می‌دهند. دروغ مصلحت‌آمیز، ائتلاف و اتحاد برای تمامیت ارضی و اقتدار ملی، حفظ نظام سیاسی به هر شیوه ممکن، جذب سرمایه و تکنولوژی خارجی، درک وقایع سیال و امنیتی روابط بین‌الملل و فقدان دوست و دشمن دائمی از اصولی است (Griffiths, 1992: 60) که

اگر در اسناد سیاسی به کار گرفته شود، دارای استانداردهای عقل سیاسی و دیپلماتیک است و اگر نباشد ساده لوحی و حماقت بازیگران را می‌رساند که اصول بدیهی سیاست را نیاموخته‌اند. برای نمونه قرارداد قوام - سادچیکف و یا نوع رفتار فروغی و مدرس در این قالب قابل درک است، اما اسناد پهلوی دوم در قضیه دکترا مصدق در زمینه نفت رویه‌ای غیر قابل قبول در رویکرد واقع‌گرایی است.

آرمان‌گرایی: در رویکردهای هنجاری بسیاری از تحلیلگران اسناد سیاسی، پیش فرض‌هایی آرمانی دارند. آنها بدیهی می‌انگارند که بشر ذات شرور ندارد و چندان عقلانی نیست که قواعد بازی سیاسی را به سمتی ببریم که حکومت جنگل در صحنه بین‌الملل حاکم گردد. عقل به معنای این است که اصول انسانی و جهانی‌ای که همه آنها را قبول دارند، بیان گردد. آرمان‌گرایان بر مفاهیم حقوق بشر، دموکراسی، نهادهای مدنی و حقوق شهروندی تأکید دارند و در تحلیل خالقان اسناد سیاسی نیز، سیاستمداران و سفیرانی که در پی گسترش دموکراسی و آزادی در جهان بوده‌اند را می‌ستایند. (Keating, 2007: 14-25) از سوی دیگر به اعتقاد آرمان‌گرایان در صورت شکل‌گیری جمهوری‌خواهی و نظام‌های سیاسی دموکرات، بشر به سوی جنگ حرکت نخواهد کرد. متون عرفانی و بویژه ادبیات گلستان سعدی بسیاری از اصول آرمانی از جمله یک گوهر بودن انسان‌ها را معرفی کرده است و اینکه به هر طریقی بشر باید به فکر یکدیگر باشد نه اینکه قدرت غایت سیاست باشد. کانت و اوهمای متفکران معاصر آرمان‌گرایی به‌شمار می‌آیند. (Doyle, 2006: 201-240) اسنادی مانند سخنرانی‌ها و اصول ویلسون، یا مذاکرات و سخنرانی‌های مصدق و یا پیشنهاد خاتمی برای طرح گفتگوی تمدن‌ها در تحلیل‌های آرمان‌گرایی می‌گنجند. حتی قراردادها و معاهدات مربوط به انتقال سرمایه‌ خارجی، پیوستن به سازمان تجارت جهانی و قراردادهای آسان‌سازی رویه‌های اقتصاد بازار به راحتی در تحلیل‌های آرمان‌گرایی جای می‌گیرند. این رویکرد کاملاً پذیرفته است که الگوی لیبرال دموکراسی باید به شکل هنجاری مورد دفاع واقع شود، چرا که جهانی‌شدن و حاکم‌شدن گزاره‌های عصر اطلاعات نیز به استانداردهای آرمان‌گرایی کمک کرده است و خصلتی جهانی و فرا روایتی به آن بخشیده است. (Thrift, 2002: 75-79)

انتقادی: رویکردی در نگرش‌های چپ‌گرا وجود دارد که متون را با زیربناهای اقتصادی می‌نگرد. مکتب فرانکفورت با متفکرانی چون هابرماس، مارکوزه، بنیامین،

۲۱ روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک

آدورنو و هورکهایمر تفسیر متون را با ارزیابی‌های هنجاری و عمدتاً نقد پوزیتیویسم می‌نگرند. (Bottomore, 1980: 27-54) آنها اعتقاد دارند که اغلب بازیگران محیط بین‌الملل بازیچه جهان سرمایه‌داری و منطق اقتصادی هستند. اغلب سندها و گزارشات دیپلماتیک که بعدها از آرشیو وزارت امور خارجه کشورهای مختلف بیرون می‌آید نشان می‌دهد که اشراف، زمینداران، سیاستمداران، نظامیان و بویژه شرکت‌های تجاری چگونه غایت‌های منفعتی خود را بر هر انگیزه اخلاقی دیگر غالب می‌کنند. مکتب انتقادی به رهایی و آزادی گرایش دارد و به شورش‌های برهم‌زننده وضع موجود مانند جنبش‌های دانشجویی امید بسته است. این گرایش در تحلیل اسناد سیاسی سعی می‌کند نوعی فرایند توده‌سازی دستگاه‌های تبلیغات دولت را به عنوان روبنایی که آگاهی کاذب تولید می‌کند، نشان دهد.

اسناد دو دسته هستند: دسته‌ای که تحت تاثیر دستگاه ایدئولوژیک دولت برای فریب افکار عمومی و توده‌ها به شکل صنعت فرهنگی تولید انبوه می‌شوند و به صورت رسمی در قالب خبر از طریق رسانه‌های تبلیغاتی بیان می‌گردند و دسته‌ای سند که نمایانگر زیربنا و افشاسازی روابط بر مبنای منطق اصلی یعنی سرمایه است (Holloway, 1993: 76-85) که در آرشیوها به صورت محرمانه نگهداری می‌شوند. اسناد محرمانه باید در تحلیل تاریخ به کار گرفته شوند، در حالی که این اسناد تنها در بازی‌های قدرت پس از سوخته شدن بازیگران خالق سند و یا سقوط دولت و نظام سیاسی بر ملا می‌شوند.

در میان نگرش‌های انتقادی می‌توان به فمنیست‌ها نیز اشاره کرد که در تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک با رویکرد جنسیت محور و بویژه تأکید بر غیبت زنان در صحنه روابط خارجی پافشاری دارند و می‌گویند که اسناد گواه بر آن است که اگر زنان در سیاست و سایر صحنه‌های اجتماعی به صورت اندیشه‌ای و عملی وارد می‌شدند جهان بهتر از این وضعیتی است که اکنون دارد. (Macnabb, 2010: 279) همینطور نگرش‌های انتقادی و هنجاری چون محیط زیست‌گرایان نیز تنها اسناد سیاسی و دیپلماتیک را بررسی می‌کنند تا نشان دهند که محوریت موضوع حمایت از جهان سبز درختان، دریا، حیوانات و سایر پدیده‌های طبیعی چقدر در قصدیت‌های سیاستمداران گنجانده شده است. (Grigsby, 2009: 154-159)

برای انتقاد از اسناد سیاسی و دیپلماتیک فرصت مناسبی در عصر اطلاعات فراهم شده است. بویژه اینترنت که بسیاری از اسناد را از آرشیوها بیرون کشیده است و به علت زاده شدن فردانیت‌های متکثر، فضای سایبری دیگر دارای وحدت منابع کنترلی و انضباطی نیست. دعوای میان حکومت مرکزی و سیاستمداران از جمله دیپلمات‌های قدیم و یا سیاستمداران حاشیه‌ای باعث می‌شود که اینترنت نخستین مکانی باشد که در آن، اسناد سیاسی در اختیار افکار عمومی قرار می‌گیرد. ویکی لیکس انقلابی در زمینه اسناد سیاسی ایجاد کرده است که حتی بسیاری از کشورهای قدرتمند نیز قادر به کنترل آن نیستند. فضای مجازی در حال جان گرفتن و هویت مستقل پیدا کردن خارج از منابع سیاسی، نظامی و اقتصادی به نفع شهروندان جهانی است. بنابراین با استفاده از رویکردهای سازه‌ای و سایبری بویژه مبحث جوامع شبکه‌ای در عصر اطلاعات می‌توان تحلیل‌های انتقادی فراوانی بر اسناد سنتی و محرمانه‌ای که هر روز در حال بر ملا شدن هستند، وارد کرد.

مذهبی: پیش فرض‌های مذهبی، رویکردی هنجاری و اعتقادی در برخورد با اسناد سیاسی دارند و در تحلیل گزارش‌ها و معاهدات دیپلماتیک در بحث ارزیابی و ارائه راهکار بسیار فعال هستند. در میان کشورهای جهان، جمهوری اسلامی ایران رویکردی هنجاری و مذهبی به تحلیل اسناد سیاسی دارد و اغلب مراکز آرشیوی و اسنادی، محققان و بودجه‌های تحقیقاتی در زمینه شناخت سیاست بین‌الملل و روابط خارجی، با دغدغه‌های مذهبی و متافیزیکی هدایت می‌شوند. ایرانیان در مرکز ثقل حکمرانی خود نگاهی بسیار انتقادی و تجدیدنظرطلبانه به مناسبات قدرت در سطح بین‌الملل دارند. آنها هنوز خاطره ابرقدرتی و امپراطوری اسلامی و ایرانی خود را در ذهن جمعی زنده می‌پندارند و بر همین اساس اغلب تحلیل‌های اسناد و مدارک دیپلماسی دوره پهلوی و یا کشورهای همسایه وقتی که مورد بررسی قرار می‌گیرند به محافظه‌کاری، مادی‌گرایی و پیروی از جهان غرب بویژه آمریکا و اسرائیل متهم می‌شوند. پیش‌فرض تحلیل اسناد سیاسی در ایران مبتنی بر رسالت محوری، تعهد محوری و ایدئولوژی‌هایی است که توحید، معاد، نبوت، امر به معروف، نهی از منکر، نفی سبیل، استقلال، ظلم ستیزی، دفاع از مذهب و خانواده، دفاع از ملت‌های مسلمان و همه انسان‌های مستضعف را دنبال می‌کند که این موارد، متفاوت از پیش فرض‌های واقع‌گرا، سازه‌گرا و انتقادی معمولی است که در جهان به کار گرفته می‌شود. استانداردهای عقل سیاسی که در جمهوری

۲۳ روش‌های تحلیل اسناد سیاسی و دیپلماتیک

اسلامی ایران برای تحلیل اسناد دیپلماتیک مورد پذیرش است دفاع از جهان اسلام، الزامات عملی وحدت مسلمانان، مخاطب قرار دادن ملت‌های دنیا، مبارزه با استعمار و امپریالیسم آمریکا، اروپا و اسرائیل و دعوت کردن و آشنا کردن افکار عمومی جهان با فرایندهای سیاست‌الهی، متافیزیکی و امامت‌گرا مبتنی بر بیداری اسلامی است.

نتیجه‌گیری

روش‌شناسی به تحلیلگران اسناد سیاسی در چندین وجه کمک می‌کند. اول اینکه: سؤال و فرضیه را بر اساس اجماع نظر متفکران شناخته شده به هم ارتباط می‌دهد و نحوه جمع‌آوری اطلاعات خام را بر اساس کمی، کیفی، مصاحبه، پرسش‌نامه و سایر روش‌های تصویری، سایبری، اسنادی و کتابخانه‌ای فراهم می‌کند. داشتن روش متن را یک دست می‌کند و باعث می‌شود که تحلیلگر اسناد به صورت پراکنده از هر موضوعی سخن به میان نیاورد، زیرا در قالب‌های بسیار رایج به تفکر می‌پردازد. همین‌طور تحلیلگران با واژگان عملی و شناخته شده‌ای آشنا می‌شوند؛ چرا که هر روش، واژگان تحلیلی دارد که برای هر واژه آن متفکران وقت گذاشته‌اند و اکنون با به کار بردن آن، متن از شکل خام و گزاره‌های غیرارتباطی خارج می‌شود. در آخر هم روش باعث می‌شود تحلیلگر جایگاه خود را به عنوان توصیفگر، تحلیلگر علی، مفسر، ارزیاب و یا فردی که راهکار می‌دهد بشناسد و بتواند متناسب با این جایگاهها محتوای مناسب فکری و فرمول مربوط به پژوهش خود را انتخاب کند.

پی‌نوشت

1. macnabb, 2010:233)

Various approaches to qualitative research: foundations, method, and focus

Qualitative research approach	Disciplinary traditions	Typical data-gathering methods	Types of research qualitative
Ethnography	Anthropology	Participant observation; unstructured interviews; analysis of cultural artifacts	Cultural questions: what are the values of this group? What is accepted behavior? What is not acceptable?
Phenomenology	Philosophy	Personal experience	Meaning questions: what is the meaning of

		narratives; video/Audio taped discussions; in depth interviews	a person's experience? How do group members cope with various phenomena?
Case studies	Psychology; public administration	Observation; personal interviews; organization studies	Explanatory question: what is distinct about this group?
Hermeneutics	Biblical studies; literary analysis	Content analysis; narrative and discourse analysis	Interpretation question what meaning does this text hold?
Grounded theory	Sociology; social psychology	personal interviews; diaries, Participant observation	Process question what theory is embedded in the relationships between variables? Is there a theory of change?
Action science	Social psychology; education	Discourse analysis; intervention studies	Critique questions: how can we emancipate group members? What behaviors inhibit change?

Bibliography

- Berridge, G. R. - Alan James (2001) **a Dictionary of Diplomacy**, New York: Palgrave Macmillan
- Bottomore, Tom (1980), **the Frankfurt School and Its Critics**, [Http://Library.Nu/Search?Q= Frankfurt School](http://Library.Nu/Search?Q=Frankfurt+School)
- Castells, Manuel (2009), **Communication Power**, London and New York, Oxford University Press
- Coulthard, Carmen Rosa Caldas - And Malcolm Coulthard (1996), **Readings in Critical Discourse Analysis**, London And New York: Routledge
- Damodaran, Leela- Wendy Olphert (2006),**Informing Digital Futures Strategies For Citizen Engagement**, Netherlands: Springer
- Davey, Nicholas (2006), **Unquiet Understanding Gadamer's Philosophical Hermeneutics**, State University Of New York Press
- Doyle, Michael W.(2006), Kant And Liberal Internationalism, In The Book, **Toward Perpetual Peace And Other Writings on Politics, Peace, And History**, Immanuel, Kant, Edited And With An Introduction By Pauline Kleingeldtranslated By David L. Colclasure New Haven And London: Yale University Press
- Drummond, John (2000), Political Community, In The Book: **Phenomenology Of The Political**, Edited By Kevin Thompson, Lester Embree, Netherlands: Kluwer Academic Publishers
- Fairclough, Norman (1995), **Critical Discourse Analysis: The Critical Study Of Language**, London and New York: Longman
- Findlay, Edward F (2002), **Caring For the Soul in a Postmodern Age**, New York: State University of New York Press, Albany
- Foucault, Michel (2004),**The Birth Of Biopolitics** Lectures at the College France, 1978–79, Edited By Michel Senellart, New York: Palgrave Macmillan
- Gadamer, Hans-Georg (1979), **Philosophical Hermeneutics**, Translated And Edited By David E. Linge, Berkeley Los Angeles London: University Of California Press
- Griffiths, Martin (1992),**Realism, Idealism And International Politics A Reinterpretation**, London And New York: Routledge
- Grigsby, Ellen (2009), **Analyzing Politics: An Introduction To Political Science**, Brazil - United States: Wadsworth
- Gunaratne, Shelton A. (2005), Public Diplomacy, Global Communication And World Order: An Analysis Based On The ory Of Living Systems, **SAGE Journals Online** And High wire Press Platforms): Citations (This Article Cites 24 Articles Hosted On The [Http://Csi.Sagepub.Com/Cgi/Content/ Refs/ 53/5/749](http://Csi.Sagepub.Com/Cgi/Content/ Refs/ 53/5/749)
- Hay, Colin (2011), Ideas And The Construction Of Interest S, In The Book, **Ideas And Politics In Social Science Research**, edited by Daniel Béland & Robert Henry Cox, London: Oxford University Press

- Hocking, Brian (2005) Rethinking The 'New' Public Diplomacy, In The Book **The New Public Diplomacy Soft Power In International Relations**, Melissen, Jan, New York: Palgrave Macmillan
- Holloway, John (1993), Open Marxism, History & Class Struggle, In The **Common Sense, Journal Of Edirrburgh Conference Of Socklist Economists**, Published In Scotland By Common Sense, Po Box 311, Southern District Office, Edinburgh, Eh91 Sf, Scotland. Printed By Clydeside Press, Glasgow
- Keating, Paula (2007), 'Kant's Logic Of Political Transformation, In The Book **Cosmopolitics And the Emergence Of A Future**, Edited By Diane Morgan And Gary Banham, New York: Palgrave Macmillan
- Macnabb, David E (2010), **Research Methods For Political Science**, New York: M.E Sharpe
- Meredith, Fionola (2005), **Experiencing The Postmetaphysical Self Between Hermeneutics And Deconstruction**, New York: Palgrave Macmillan
- Mokken, R. J. (1971) **A Theory And Procedure Of Scale Analysis With Applications In Political Research**, This Book Was Published With The Aid Of The Netherlands Organization For The Advancement Of Pure Research (Z.W.O), Nclhrlands: Hillary Or Congress Catalog Card No. 70-152074
- Mueller, Sherry (2009), The Nexus Of U.S. Public Diplomacy And Citizen Diplomacy, In The Book :**Routledge Handbook Of Public Diplomacy**, Edited By Nancy Snow, Philip M. Taylor, London And New York: Routledge
- Paul Gee, James (1999), **An Introduction To Discourse Analysis Theory And Method**, London And New York: Routledge
- Rabinow, Paul (1984), **The Foucault Reader Truth And Method**, United States Of America :Cornell University Press
- Skinner, Quentin (1981), **Machiavelli**, London: Oxford University Press
- Thompson, Kevin (2000), Towards A Genealogy Of Sovereignty, In The Book: **Phenomenology Of The Political**, Edited By Kevin Thompson, Lester Embree, Netherlands: Kluwer Academic Publishers
- Thrift, Nigel (2000), State Sovereignty, Globalization And The Rise Of Soft Capitalism, In The Book: **Demystifying Globalization**, Edited By Colin Hay And David Marsh, New York: Palgrave Macmillan
- Vollmer, Kurt Mueller (2006), **Texts of The German Tradition From The Enlightenment To The Present**, New York: Continuum
- Waltz, Denneth n. (1979), **Theory Of International Politics**, London• Amsterdam: Addison-Wesley Publishing Company Reading, Massachusetts
- Zaharna, R. S. (2010), **Battles To Bridges U.S. Strategic Communication And Public Diplomacy After 9/11**, New York: Palgrave Macmillan